

Babits-dokumentumok

KÖZLI: GÁL ISTVÁN

BABITS KIADATLAN VERSEIBŐL ÉS VERSTÖREDÉKEIBŐL

Nincs a modern magyar költészetnek még egy nagysága, akinek több verse vagy verstöredéke maradt volna kéziratban, mint Babitsnak. Életében köteteiben közreadott költeményei csak mintegy felét teszik ki nyomtatásban megjelent költői műveinek. Folyóiratokban, heti- és napilapokban szétszórt verseiből terjedelmes függelék állított össze özvegye, Török Sophie a Franklin Társulatnál megjelent ún. összes versekben, pedig ebbe már belevette az Illyés Gyula által Babits halála után közölt töredékeket is. Ez az impozáns anyag már sejtetni engedte, hogy a klaszszikusnak álcázott, filológus-költő álarca mögött a véres valóság, az Ady-féle önkínzás, a T. S. Eliot-féle önelemző lelkiismeret-vizsgálat poétája rejlik. A Nyugat kiadónak az Ady-típusú költőből elég volt egy is — kellett egy intellektuális, egy filológus-költő, s ez lett Babits, első könyvei alapján.

Az utóbbi években, sőt a legutolsó hónapokban, egyelőre legalább számomra, aki Babits Összes Műveinek kritikai kiadására tettem hivatalos fölkérésre javaslatot, olyan gazdag kézirat tömeg került elő több barát és kortárs hagyatékából, amely a nagy költő-gondolkodó eddigi vonásait lényegesen módosítja, illetve kiegészíti. A Babits özvegye által házasságuk alatt gondosan gyűjtött kéziratokon kívül három gyűjteményből kerültek elő Babits-versek saját kezű fogalmazványai, amelyekről a költő özvegye sem tudhatott életében. Ezek: Basch Lóránt, Komjáthy Aladár és Szabó Lőrinc hagyatékai. Basch Lórántról köztudomású, hogy mint a Baumgarten-alapítvány kurátora milyen közvetlen kapcsolatban állt a költővel, és mennyire befolyásolta özvegyét annak idején. Komjáthy Aladár az 1910-es években volt kedvenc tanítványa és titkárféleje, Szabó Lőrinc pedig 1919 őszétől 1921 végéig nála lakott, mint volt tanársegéde és albérlője. Babits teljes költői termésének közreadását hosszú ideje egy megalapozatlan téveszme akadályozza. A végzetes betegsége idején Sárközi György által sürgetett és megvalósított tíz nagykötetes Összegyűjtött Művek kiválogatását és sajtó alá rendezését még maga a költő végezte, betegágyn. Állandó kórházi tartózkodása és a kéziratok rendezetlensége lehetetlenné tette technikailag is az Összes Művek megszerkesztését. Ő maga azonban ironikusan utalt a goethei „Ausgabe letzter Hand” kifejezésre. De az a tény, hogy minden leírt sorát összegyűjtötte vagy összegyűjtötte bizalmas barátaival, éppen az ellenkezőre utal, tudniillik, hogy nemcsak a nyomtatásban, még kevésbé a kötetekben megjelent művei lennének csak általa vállalt alkotásai. Hogy mennyire tudatában volt írásba foglalt vallomásai jelentőségének, arra jellemző, hogy még olyan, a maga idejében politikai tartalmuk miatt közzé nem tehető írásait is eltette, amelyek miatt egy esetleges házkutatás során az ellenforradalom első éveiben ellene akár vádat is emelhetek volna.

Babits összes kiadatlan verseit igyekszem összegyűjteni és minél előbb sajtó alá előkészíteni. Itt közölt kiadatlan kéziratok a fenti gyűjtemények mindegyikéből

hoznak mutatványokat, a legtöbbet Szabó Lőrinc nemrég rendezett értékes gyűjtéséből. Az első, a Széchenyi című, a legnagyobb magyar iránti, egész életén át hangztatott nagyrabecsülésének első megfogalmazása. A Szép Szó „Mai magyarok régi magyarokról” című tanulmánykötetében megjelent Széchenyi-arcképéről úgy vélték, hogy az Szekfű Széchenyi-kultuszának hatására keletkezett. Ez a vers azonban jóval korábbi, 1906–8-ból való, amikor Szekfű még a 17. századdal foglalkozott. Széchenyi-tiszteletét azonban nem Kossuth iránti föltételezett tartózkodása növelte. Élete utolsó évében egy látogatójának, aki Széchenyi és Kossuth szembeállításával próbált hízelegni neki, és Kossuthot az akkori két nagy demagóghoz hasonlította, ezt a választ adta írásban: „Kossuth egy Mussolinihez vagy Hitlerhez képest óriási szellemi magasság. Nagy műveltségű, művészi képességgel áldott, tudós ember!... Nagy valaminek kellett lennie, ha az angolok, amerikaiak így rajongtak érte.” Egy 1917–18 telén Adyval tett téli szánkóútja boldog emléke a háború kínzó tudatával keveredve az „Ady Endre szánján” című csaknem befejezett verse. 1919-es magatartása miatti üldöztetésének és megalázásának keserves, Jób-szerű fájdalmas jajgatása megrendítő hangú kezdetű rapszodiája. A filozopter-költő klasszicitásának börtönéből szabadulni vágyó ember keserű sóhaja a „Házak éles csúcsai...” kezdetű versének utolsó négy sora:

*Mit ér a vézna holdvilágos ének
Ó csak már egyszer kettétörhetnélek!
Hogy régi hangom buggyanjon ki fájón.
Mi vagy te? Csupán börtön vagy a szájon.*

Van itt két érdekes variáns is, az egyik gyönyörű verse egy szekszárdi tavaszi látogatásról, de a Nyugtalanság völgyében közölt szövegnél borúlátóbb, baljóslatúbb, igazmondóbb. Az Esti megérkezésnél használta föl Új rigmusok a télre című verse utolsó strófáját. „A veranda hűvös már” kezdetű vers nyomós cáfolata annak a vélekedésnek, hogy az egyszerű, népdalszerű hang nála is, akárcsak Tóth Árpádnál, Erdélyi József-hatás. Ez a verse is, mint nem egy régebbi kötetében publikált szöveg, az Erdélyi föllépése előtti időből való, és visszamatat a kezdő költő első korszakára, amely Heine és Petőfi hatása alatt állt.

SZÉCHENYI

*Szegény bérelt lelkek, hova csúszunk?
Csak lefelé csúszunk, föl már sohse kúszunk,
új idők árjával tehetetlen úszunk
régii partjainktól aggódva búcsúzzunk.*

*Régi nagy újitónk, más újitó voltál,
harcod áldozat volt és nagyságod oltár,
eveződ viz ellen, ajakadon zsoldtár
tártál új csatornát, hogy folyjon a holt ár.*

*Hogy ne legyen posvány Magyarország földje
munkával viruljon mezeinek zöldje
baldog legyen népe, áldott hegye völgye.*

*Nem lenne-e jobb még a Pruth és Szeret közt
Mint sárba evezni tél és kikelet közt
tehetetlen korcs nép Nyugot és Kelet közt?*

ADY ENDRE SZÁNJÁN

*A szives ház elmaradt
Szoba melegsége
gazda szava elmaradt
gazda szivessége.
Tejes a köd, gyér a fény
csillog a hó gyönyörén
morzsa dér az út kövén
csupa gyémántbánya
hó fölött és hold alatt
mivelünk vígan szaladt
Ady Bandi szánja.*

*Szerte tél a villasort
pántlikázta hóval
fenn az égen olvadt hold
csúszik a szánkóval
Nincsenek most kerekek
Jó ma itt kinn, gyerekek,
Vesszenek a melegek.
Emlékszel-e régen?
Emlegettünk múltakat
régii szánkás utakat
falusi vidéken*

*Hej, ma ez a széles út
Baranya meg Tolna
Felejtjük a háborút
ama ... nem izgulnak
(Pedig van ma háború
és a világ szomorú
és az Isten iszonyú
fenn a fagyos égben
Ó jaj hány van akinek
jobb lenne — mert nem lehet
szoba-melegségben.)*

*Ó jaj hány van aki vész
iszonyú az éjben
De a holdfény mintha méz
olvadozna téjben
És az utca nyílt Szezám
Béke-simán száll a szán
Béke van itt igazán
E havas viharban
Hó fölött és hold alatt
két poéta így szaladt
Ady Bandi szánján.*

[CÍM NÉLKÜL]

*Jaj engem is bekentek sárral
hogy fajtám undorodva lát
S viselem mint zsidók viselték
a sárga foltos csúf ruhát.*

*Itt állok. Koldussors a részem,
rúgás és maró szánalom,
Es zörög még, zörög kényetlen
a nagy lakat a szájamon.*

*Barátaim elhagytak engem
egy árva hívem nem maradt
Nincs senki nálam üldözöttebb
magyar a magyar ég alatt.*

(1920)

ÚJ RIGMUSOK A TÉLRE

<i>Ó itt van a tél és itt van az éjjel ó itt van a tél az északi széllel és éjszaka szélllyel sötét a határ és itt van a farsang és itt van a bál.</i>	<i>És itt vannak a lányok a drága ruhákban, a hölgyek a drága prémű boákban. Máskor az éjszaka csöndje halálos: most villan a villany és villog a város. —</i>
--	--

*Ideleln a város
villanya villog;
de fenn a nagy égnek
csillaga csillog:
a villany a földi,
a csillag az égi;
a villany az új,
a csillag régi.*

[CÍM NÉLKÜL]

*Házak éles csúcsai mint a sziklák
az ég sima tengerét szétszakítják
s felkészik a hold, mint egy görbe csónak,
így úszhatott egére Scipiónak,
vagy Afrikában hajdan Karthágónak*

*a holdvilág, miről annyit daloltak —
különös ám hogy ugyanezt a holdat
látja mindenki, az is aki távol,
s aki ellenség, messze Afrikából.*

*Jaj hallgass sípom gyenge hangot adtál
Mint fájós torok szűkre bedagadtál
Mit ér a vezna holdvilágos ének
ó csak már egyszer kettétörhetnélek!
hogy régi hangom buggyanjon ki fájón:
mi vagy te? csupán börtön vagy a szájon*

[CÍM NÉLKÜL]

*A bús kert orgonát csinál a pusztulásnak és néniát zenél:
száz tarló ágon át verebek sípolásznak, s fut s ri a gyáva szél.
Mily olcsó hangital karcol mint durva karcos! mámortalan zene!
borzongó gyáva dal! borzongó gyáva harcós véérének üteme!
Ó lelkem, be ne szállj e gyáva néniába, te is tán harcba mégy!
Állj ha kell, vigan állj a svadronyléniába: katona lelke légy!*

[CÍM NÉLKÜL]

I

(A KÖLTŐN TAVASZI IZGALOM VESZ ERŐT)

*A vad tavasz zuhanyát érzed-e, érzed-e zúdulni, kedves?
Gyere ki a szőlőbe — virágos fákkal habzik a hegy
Gyík surran a szurdékban, amerre az ember megy
A rög szinte él, a nap szinte nedves —*

*Most könnyű vagyok, ugye könnyű? lásd, tudom a babonát:
Szentgyörgy előtt piros pillangót fogni jó! —
Érzed hogy árad a szél mint egy tavaszi nagy folyó
jó, jó, meleg, párnás, sűrű — Gyerünk a napon át!*

*Nézd eleven mappa a táj a napba, minden útja tiszta rajz!
Még föl nem vette a nyári zöldet, csiraváró meztelen.
Hallod a zenét a mandolafán, mint kivirágzott hangszeren?
Zsong, zsong, zsong, zsong — mézillat, érzed? — pille száll és méhc rajz*

*Létrán egy bácsi hernyózza a fát — mint naptárakban régi kép
a hónapok előtt, olyan — mellette gyerek és kutya vig.
Karókat a földön suhancok sorban guggolva hegyezik.
Iszalaggal a vincellér kötözi a venyigét —*

(így ülni a napban)

*Jó, jó jó így szétnézni a szabadon! — Gyere üljünk le a tanya előtt
ahonnan látni a vonatot hogy cammog a róna felett
s a várost, s a széles utcán mászni az apró embereket,
s vidám munka hálójában hegyoldalt és tetőt —*

II

(A KÖLTŐ SZÍVÉT NAGY MEGNYUGVÁS TÖLTI BE)

Lásd, nem szomorú a tavasz; nem látsz itt csüggedőt!

III

(DE A MEGNYUGVÁS NYOMÁN MELANKOLIKUS GONDOLATOK FAKADNAK)

*Mégis a bánatnak készíti a bort e munka szaporája
Minden fürge frisseségből lankadt mámort, lásd,
vig vesződség gyümölcséből szürnek édes búsulást
Mire dolgozik a vidám tavasz? az ősz bús mámorára!*

*De az én őszömmek micsoda, micsoda bora lesz, kedves?
És ki fog nékem nyújtani akkor szelíd poharat?
És merre fogok bolygani akkor a gonosz ég alatt?
és visszaírni a te zuhanyos tavaszodba, kedves,*

bortalan őszömből, mely könnytől lesz csak, és esőtől nedves?

[CÍM NÉLKÜL]

Néha egy-egy nagyobb völgykatlanból valami falunak a tornya csuccsan ki;
olyan se hegy, se sík vidék ez

hol van már az a szerelmes? Melyik messze
harcterem?

Harcterem! De mily kicsinység minden harctér most és álom, mint
aki az utcasarkon befordul és eltűnik

eltűnik a langy esőben

még utána nézünk tán és márcsak a szomszéd vendéglőt látjuk a pincérfiút
amint nézi, esik-e?

Sápadt, nyugduló kamaszka, mintha nőne az esőben, aztán ő is eltűnik el-
tűnik és jönnek mások, siető járókelők

En nem félek az esőtől, hadd csurogjon a hajamra, leveszem a kalapot
messze már a híd előttem látszik és a nagy folyó

milyen sárgás furcsa fény ez, mely a víznek ólomhátán megfickándik mint
a hal ezer apró tűszúrás, szürke háló borzongás

borzong a víz ólomhátán,
sárgásszürke a világ!

Milyen ősz közömbös isten szövi ezt a szürke hálót? Szerelem, harctér és
tűnő életek... jaj mindent, mindent sárgásszürke köpenyébe becsavart
ma Pluvius

[CÍM NÉLKÜL]

Ó líra, líra, úgy ömlesz elő megint lelkemből mint a vér
ömlik a sebből ha a sebesült egyedül marad
éjjel az árokban, nincs ki bekösse, s mind jobban alél
és gondolat nélkül csak nézi a szép piros vérsugarat.

Egy pók ül a lelkem mélyén és fonja, fonja,
fonja a dalt, mint egy hálót, nem törődik semmivel
kábitó, vesztő fonadék — s a lelkem mind belevonja
hogyan megmozdulni se tud már — én csak nézem, mit mivel.

S csak érzem szövődni e verseket, — nem én szövöm őket — hogy születnek
ki szavaimból? nem tudom — mily dallamra? nem tudom
Borzadva látom, hogy fekete lelkemből tarka szók erednek,
és hálójukban zsibbadtan fekszik bánatom.

Bocsáss meg kedves bánatom, ha elfelejtelek mint sebét
a sebesült aki elalélt, s nem érez semmit, csak nézi a vért:
nem vas, hanem friss vér, csörgedez, nem koporsója a sebnek ez
nem gyógyulás az ily feledés, azé, aki kínba alélt.

Csak folyj folyj édes vérem folyj, amíg te folysz addig élek
míg csorganak ezek a versek e vérfakó dalok
Ha egyszer vérem és kínom megalszik mint az Acheron,
tudja meg akkor a világ, hogy a lelkem halott.

PIHENÉS

Odakinn halkan hull a hó...
Pihenj, pihenj, szívem, bohó!
Mért kergeted
az életed?

Mohó!
Mohó!

Hohó!

Hohó!

Minden kell és semmire jó?

Száz cél után

Setén-sután

Hányódva céltalan hajó!

Es vággal fűtött rossz kohó

Hohó!

Hohó!

Hol van a gépész, a mohó?

Pihenj, szegény!

A vágy s a szén

kifogy már, lankad a kohó.

Odakinn halkan hull a hó

Még szén a vágyam

parázs

parázs.

S elfogja lágyan

a téli varázs

és sistereg

mint havon a parázs.

[CÍM NÉLKÜL]

A veranda hűvös már
vadszöllőlomb vörös már.

Fázik mind és fél és fáj,
valami rossz vándort vár

Vörös bor az asztalon
Lelkünkben az unalom.

Jön a vándor mogorván
Köpenyegét vonszolván

Megtörött a bor színe
Mint a haldokló szeme

Köpenyege föllege
betakarja az eget.

Iszunk apró kortyokat
Hallgatunk rá nagyokat

Lehellete csúnya szél
akit ér az meg nem él

Nézzük a vén telkeket
a vetkőző kerteket

Jaj levelek, hol bújjunk?
Mit csináljunk, lehullunk.

Aki maradt bús levél,
fázik mind, és fáj és fél.